

СПИСЪК НА НАУЧНИТЕ ПУБЛИКАЦИИ С РЕЗЮМЕТА

на гл. ас. д-р Мария Колева Митева

кандидат по конкурс за заемане на академична длъжност *Доцент* по *Изкуствознание и изобразителни изкуства* (декоративни и приложни изкуства през XX век в България), професионално направление 8.1. Теория на изкуствата, за нуждите на сектор *Изобразителни изкуства*, ИГ *Ново българско изкуство*, Институт за изследване на изкуствата към Българска академия на науките, обявен в Държавен вестник (бр. 41 от 20.05.2025).

ХАБИЛИТАЦИОНЕН ТРУД – ПУБЛИКУВАНА МОНОГРАФИЯ

Заглавие: Изкуство и поръчка. Из художествената практика в България през 1930-те и началото на 1940-те години (декоративно изкуство, приложно изкуство, архитектура)

Издателство: Институт за изследване на изкуствата, БАН

Година: 2025

ISBN: 978-619-7619-53-9

Резюме: Предложената монография съдържа: текст от 241 стандартни страници (без библиография), 121 илюстрации и използвана литература и източници с повече от 300 заглавия на кирилица, 15 на латиница, 18 архивни източници (лични и учреденски фондове) и 40 електронни източници и бази данни.

Приложните изкуства, с цялата условност на възприетото название в българския културен ареал през XX в. за видовете творческа изява, която се разгръща от сферата на декоративното, през оформящите околната и предметната среда на човека художествени практики, до съвременното поле на дизайна, са основен фокус на дългосрочен научен интерес за автора и градиво за изследване в предложеният текст. Разширявайки обекта на изследване в границите на декоративното изкуство, приложното изкуство и архитектурата, способстваме осмисляне на предмета на изследване във възможна пълнота и цялостен облик. Заниманието с отношението изкуство-поръчка има за цел да установи действителната стойност на социалната поръчка в сферата на разглежданите видове изкуство в България през трето и четвъртото десетилетие на XX век. В този дял на изобразителните изкуства се проявява

най-отчетливо и ролята на художествения език като рупор за състоянието на българското общество. Насочването на научния интерес към социалната роля на изкуството се провокира, от една страна, поради определянето му като кодификатор на национална идентичност, а от друга – като носител на усвоени модели на модерността от Европа и света. Поръчителството като инструмент на тази функция на изкуството е белязано от водещите идеи в развитието на обществото, а организацията и практиките, които го съпровождат, са част от общия държавен и институционален механизъм.

Подходът към изследване, в очертаните параметри на темата предполага обогатяване на основния изкуствоведски инструментариум с постиженията на социологията на изкуството и социалната психология. За интердисциплинарния поглед способства и разглеждането на отделни икономически, социологични и културологични аспекти. Въвеждането на похвати от различни дисциплини разширява параметрите на изследването и се стреми към по-широко валидиране на направените анализи.

Монографията е структурирана във въведение, четири основни части, прецизирани в отделни подчасти, и заключение. Във въведението се коментира избора на темата и мотивите, обхваща ни изследването и е направен преглед на литературата.

В първата част на изложението закономерно се обговарят понятията, а отношенията изкуство-поръчка са вписани в исторически контекст. Проследена е промяната - в разбирането за това що е изкуството и съответно на него, и в развитието на отношенията между поръчител и художник. Аналитично представените текстове от различни дисциплини полета и източници, посочват рефлексии както на общата промяната на изкуството и неговите поръчител в световен мащаб, така и психологическите и социални особености от националната определеност на факторите в културните процеси. Специфичното в състоянието на средата като социални измерения във връзка с поръчителството на произведения на изкуството е обект на разглеждане във **втората част** на предложения текст. Липсата на самостоятелна държава до 1878 г. и догонващото развитие на страната ни спрямо европейските центрове след това, извеждат на преден план социалната роля на специализираното художествено образование. Обект на анализ са Държавната художествена академия, и по специално нейния приложен отдел и първото училище за приложни изкуства „ИЗА“. Като следващ важен фактор в разкриването на

спецификата на средата са представени професионалните сдружения, художествените обединения и личния принос на отделни изявени творци. Съвместната работа на архитект и художник е възлова за развитието на поръчителството в сферата на художествената практика. Посочени са примери за успешно работещи тандеми, но и за несъстоял се синтез. Развитието на средата довежда по естествен път до нуждата от регламентиране на отношенията между поръчители и творци, както и в самите творчески общности. Разглеждат се малко известни факти на създадените по това време „Дружество на художниците по приложните изкуства“ и „Дружеството на художниците-иконописци и резбари“. Въпреки опитите за регулация и справяне с конфликтните ситуации, те ще продължат до смяната на политическата система през 1944 г., в която плурализма на мненията, характерен за предходните десетилетия, вече е недопустим. Сред творците, открили личния си принос в разглежданото проблемно поле освен водещите фигури на Иван Пенков и Дечко Узунов, са и Никола Тузсузов, Евгени Йонов, Пенчо Георгиев, Цанко Лавренов и др. Важен дял от художествената практика в периода е отреден на временни или по-дълготрайни художествените обединения като ARS и др.

В третата част под наслов „осъщественото поръчителство“ са разгледани художествени реализации с международен адрес като световните търговски изложения и художествени намеси в локалната среда – временни и постоянни. Визуалния показ на България пред света е разгърнат в исторически контекст, а за световното изложение в Париж през 1937 г. е постигната цялостна фактологична изясненост и аналитично вписване в историята на изкуството ни. Опитът от международната сцена отзвучава и при организирането на национални търговски изложения - отразено е художественото оформление на панаири в Пловдив и Варна. При разглеждането на художествените оформления в архитектурните пространства у нас е предложено типологично подразделение на видовете сгради според тяхното предназначение и функция. С цел очертаване на мащабите на отношението изкуство-поръчка в периода са включени вече социализирани в специализираната литература обекти, а детайлно са разгледани Държавната художествена галерия и Художествено-занаятчийската изложба, проведена в нея през 1938 г. Сред частното поръчителство е отделено специално място на оформлението на дома на Т. Плочев.

В четвъртата чест е направен опит за максимално уплътняване на изследователското поле чрез проучване на периодичните издания, като разискваните проблеми в предходните части са огледани през погледа на формиращата общественото мнение преса. Привлечени са и нови данни с информативна стойност в сферата на изследвания проблем.

В заключението са обобщени основните характеристики на отношението изкуство-поръчка за разглеждания период в България.

СТАТИИ И ДОКЛАДИ, ПУБЛИКУВАНИ В НАУЧНИ ИЗДАНИЯ, РЕФЕРИРАНИ И ИНДЕКСИРАНИ В СВЕТОВНОИЗВЕСТНИ БАЗИ ДАННИ С НАУЧНА ИНФОРМАЦИЯ

1. **Митева, М. Регулация на художествената практика в периода между двете световни войни – модели и идентичности. Ролята на съюза на дружествата на художниците в България. – В: Изкуствоведски четения 2018. Изкуството в Европа – модели и идентичности. С., Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2019, 125-136. ISBN: 1313-2342. Индексирано в: *Web of Science***

Резюме: В статията се разглежда отражението на културни модели и идеологии (Германия и СССР) в периода на 30-те и 40-те години на 20 век в художествената сфера в България. Търсена е историческата проекция на въпросите за връзката на държавните организации с културните институции по обществено значими теми в сферата на художествената практика. В текстът се разглежда ролята на „Дружество на приятелите на изобразителните изкуства“, и „Дружество родно българско изкуство“ и се отчита приобщаването на значими фигури от интелектуалния елит, сред тях изявени художествени критици и творци, към пропагандираните цели на държавния апарат. Въз основа на богата литература и изворов материал са разгледани характеристики на Съюза на дружествата на художниците в България. Коментирани се конкурсната система, изложбите в чужбина, неучастието на жените художнички от България на Биеналето във Венеция през 1941 г. и т.н.

2. Митева, М. Специализираните (служебни) пътувания, отразени в периодиката между войните – пренос на художествени идеи и прагматичен опит. Бележки от III международен конгрес на архитектите през 1935 г. – В: Изкуствоведски четения 2020. Модул Ново изкуство. Пътешествия. С., Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2021, 410-416. ISBN: 1313-2342. *Индексирано в: Web of Science*

Резюме: Пътуването като възможност за пренос на художествени идеи и придобиване на опит е важен феномен за усвояващите, периферни култури. В статията са типологизирани три вида служебни пътувания: проучване по конкретен проблем, реализации, които пренасят национално съдържание в чужда среда и участие в международни професионални форуми. Конкретно е разгледано участието на представители от България на III-ия международен конгрес на архитектите през 1935 г. Домакинството е поделено между Прага, Виена и Будапеща, а е организирано от френска архитектурна група. Тези характеристики са в основата на избора за участници от българска страна – френският възпитаник арх. Л. Тонев, възпитаничката на висшето виенското техническо училище – арх. Т. Кръстанова, арх. Д. Фингов и арх. Б. Капитанов. Скулпторите, на служба към Столичната община – В. Зидаров и Д. Лучиянов също са включени в екипа. Списание Архитект дава широка трибуна за отразяване на събитието от самите участници. Споделянето на наученото, видяното и преживяно е адекватно на усилието на специалистите в този период за развитие на локалната професионална общност по параметри зададени във водещите центрове.

3. Възможните трансформации – художествена практика в България през първото десетилетие след 09.09.1944 г. – В: Изкуствоведски четения 2023. Метаморфози. Модул Ново изкуство, Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2024, 162-170. ISBN: 1313-2342. *Индексирано в: Web of Science*

Резюме: Проблематизирано е възприемането на десетилетието след промяната на политическия режим в България през 1944 г., в сферата на културата и изкуството, като период на догматична зима. В идеологическата рамка на теоретични текстове, отбелязващи трансформации в постулираната правда, са отбелязани промените в индивидуалните

творчески и житейски реалности и са посочени конкретни художествени реализации. Коментират се факти от творческата биография на Александър Божинов, Константин Щъркелов, Борис Коцев и др. Приведени са факти от лична кореспонденция, съхранявана в архивните фондове, търсени са примери, които извеждат от общата представа за липса на художествени факти в разглеждания период.

СТАТИИ И ДОКЛАДИ, ПУБЛИКУВАНИ В СПЕЦИАЛИЗИРАНИ ИЗДАНИЯ В ОБЛАСТТА НА ИЗКУСТВАТА

1. **Митева, М. Минчо Никифоров и първото изображение на Ян Бибиян в контекста на периодиката за деца през 1930-те години. – Проблеми на изкуството, 2019, № 2, 19-26. ISSN: 0032-9371.**

Индексирано в: ERIH+

Резюме: Статията представя художника Минчо Никифоров като създател на визуалния облик на героя на Елин Пелин Ян Бибиян (1933). Биографичните данни и анализа на илюстрациите са поставени в разширения контекст на 1930-те години в България. Отправен е поглед към развитието на периодиката за деца и е изтъкната водещата роля на издателствата и културната политика на държавата. Застъпена е тезата за равнопоставеността на словото и образа при създаването на класически детски герои. Отредено е място за ролята на издателство Хемусъ в тези процеси. Възстановена е историята на списването на вестника за деца и юноши „Пътека“, където за пръв път, като поредица се отпечатва разглеждания роман. Направен е кратък анализ на самите илюстрации и стила на художника. Значимостта на литературния образ на Ян Бибиян изисква съпоставим конкретен визуален облик и връщането към първообраза му е стъпка в тази посока.

2. **Митева, М. Иван Пенков и Художествената занаятчийска изложба в София през 1938 г. – В: Куклата – художествени и образователни аспекти. С., Институт за изследване на изкуствата, БАН, 2020, 65-87. ISBN: 978-954-8594-87-5**

Резюме: Обект на изследване са организацията и облика на Художествено-занаятчийската изложба, проведена в София през 1938 г., като един от върховете в историята на взаимодействието изкуство-занаяти. Подробно са разгледани програмата на изложбата и документите, съхранявани в архивния

фонд на МНП. Издиреният албум със снимки от изложбата става повод за разглеждане на сграда на Държавната художествена галерия (архитект Виктория Ангелова-Винарова), разрушена по време на бомбардировките на София през 1944 г. и на практика става първото социализиране в научната литература на облика на нейния интериор. Разглеждат се постиженията на Иван Пенков като оформител на изложбата. Акцент се поставя на проектите за традиционни кукли на изтъкнатия ни художник-приложник и на самите, изработени от полиран орех фигури на моми, момци и такива, представящи традиционни битови дейности.

3. **Митева, М. Декоративните и приложните изкуства от първата половина на XX век в България като културно наследство. Примери от първата изложба през 1931 г. - В: Културно наследство – състояние и перспективи. Сборник с доклади от конференция в чест на 90-годишнината от рождението на проф. Любен Прашков. С., Издателство на Нов български университет, 2022, 288-301; ISBN 978-619-233-229-7**

Резюме: Актуализацията на културното наследство, изисква не само надграждане и обогатяване на вече познато съдържание, но и усилие по издирване и осъвременяване на информация от миналото, която съдържа потенциал за съвременно развитие. Елиминацията на творческите постижения от периода на Третото българско царство, по идеологически причини в периода на Народна Република България, ги оставят извън сферата на интерес на културните институции, а ролята им по издирване, опазване, съхранение и социализация на произведенията на декоративните и приложните изкуства, извън „народните”, остава неосъществена. Акцент в изложението се поставя върху първата обща изложба на приложните изкуства в България през 1931 г. Публикациите в периодичния печат са основен източник на информация, но и отправна точка за анализ на критическата рефлексия към декоративните и приложни изкуства тогава.

4. **Митева, М. Юбилейна изложба на приложните изкуства от 1960/1961 г. – опит за модернизация на художествената практика. – Проблеми**

на изкуството, 2023, № 2, 53-64. ISSN: 0032-9371. Индексирано в:
ERIH+

Резюме: Юбилейната изложба на приложните изкуства от 1960/1961 г., определяна като „първа по рода си” от adeptите на политическия режим на НРБ бележи повратна точка в развитието на тези видове изкуства. Мащабната проява има широк отзвук в ежедневната и специализирана преса. Анализирани са текстове, от специалния брой на списание Изкуство, посветен на изложбата. Произведенията на монументалните изкуства, керамиката, дърворезбата, текстила и др. се разглеждат като образци за внедряване в производството в новия политически и социален ред на НРБ. Акцент в статията, на базата на стенографски протоколи, се поставя върху проведеното обсъждане на изложбата. Открит е извода, че търсената модернизация през 1960-те години в сферата на изкуството в България се оттласква от неизживяната модерност от десетилетията преди 1944 г.

5. **Митева, М. Текстове и изображения – научни траектории в първия пет годишен план (1949-1953) на Института за изобразителни изкуства, БАН. – В: Текст и изображение, Книга първа. Изображението в текста, текстът в изображението. С., АИ „Проф. Марин Дринов“, 2024, 213-222. ISBN: 978-619-245-504-0**

Резюме: Текстът проследява детайли от историята на Института за изследване на изкуствата и изучава процесите на формиране на знанието за изкуството в конкретния период. В историческия контекст на приобщаване на художници и изследователи на изкуството в структурата на Българска академия на науките е направен опит да се проследят еволюционните посоки в развитието на този дял на хуманитарните науки и да се открият нововъведенията след промяната на политическата система след 9.09.1944 г. На базата на архивни документи се анализират задачите заложи в петгодишния план на Института и ролята на първите изследователи.

6. **Митева, М. Религиозна образност в творчеството на Стефан Баджов (1883-1953). – В: Между образа и текста 2. Сборник в памет на доц. д-р Ружа Маринска, 2025, 242-261 ISBN: 978-619-233-352- 2**

Резюме: Обект на разглеждане е религиозната образност в творчеството на художника декоратор Стефан Баджов. Обединени в общо изложение са негови както канонични изображения и обекти на православието, така и произведения със светски характер, които интерпретират, популяризират или художествено пресъздават образи или обекти, свързани с християнството. Отчетена е динамиката на изследванията, като са привлечени нови факти за работата на Баджов в дворцовия параклис, църквата „Св. Николай Нови Софийски“ и др. Творческото присъствие на художника е представено в контекста на засилване и модернизирание на църковното строителство и художествено оформление на храмовете през първите десетилетия на ХХ в. в България. Множеството му произведения освен в храмовете почитат и разпространяват православието от страниците на вестници и списания, графични листове, акварели и живописни платна.